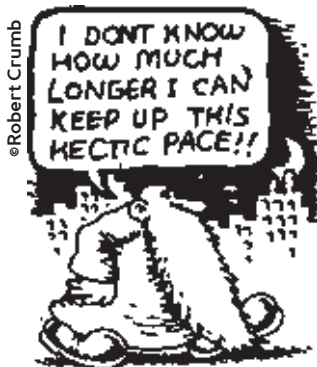

Doping Dan ja huumaavat aineet. Ted Richards: Uncle Sham's Cabin. Arffmanin kirjan kuvitusta.

U-sarjat muuttivat sarjakuvamaailman

Päivi Arffman

Yhdysvalloissa alkoi 1960-luvun puolivälissä ilmestyä sarjakuvia, jotka hyökkäsivät rajusti hallitsevaa yhteiskuntaa ja arvomaailmaa vastaan. Radikaalista, maanalaisesta luonteestaan johtuen tätä uudenlaista, estotonta sarjakuvaa kutsuttiin undergroundsarjakuvaksi. Nimityksellä viitattiin myös samoihin aikoihin nousseeseen laajempaan vastakulttuuriseen liikehdintään.

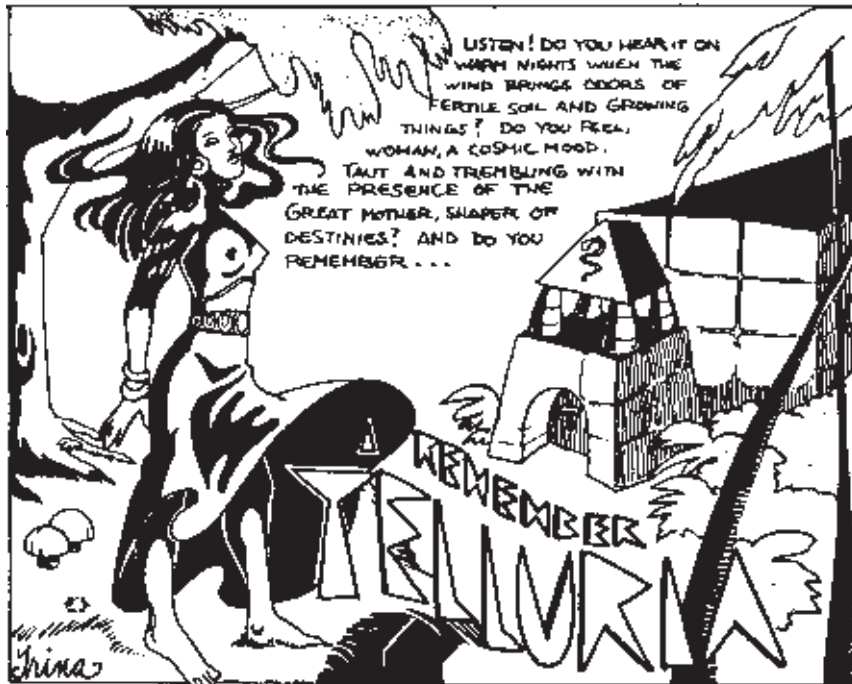
Tarkastelen väitöskirjassani u-sarjakuvan kehitystä ja suhdetta 60-luvun vastakulttuuriin vuosien 1967-74 välisenä aikana. Tutkimuksen aikarajaus noudattaa

undergroundsarjakuvalehdistön kehityskaarta sen läpimurrosta laantumiseen. Tutkimuksessa käytetty sarjakuvamateriaali koostuu pääosin Pekka Gronowin koostamasta, nykyään Kemin sarjakuvakeskuksen hallussa olevasta undergroundsarjakuvakokoelmasta. Kokoelma sisältää noin kolmesataa alkuperäistä undergroundsarjakuvalehteä kattaen runsaan kolmannuksen ajankohdan u-sarjakuvista.

Tutkimus- ja aikalaisaineiston ohella keskeisen lähteistön muodostaa myös u-sarjakuvan tekijöiden ja kustantajien kanssa käymäni kirjeenvaihto. Undergroundsarjakuvat merkitsivät vallankumousta sarjakuvalehdistössä, jota tuolloin pidettiin

pelkästään lapsille suunnattuna, harmittomana massaviihteen muotona. Amerikkalainen sarjakuvalehdistö oli 50-luvulta lähtien ollut Comics Coden tiukassa valvonnassa. Käytännössä Comics Code pakotti sarjakuvalehdistön myötäilemään hallitsevaa arvomaailmaa ja sen sopivuussäännöksiä, mikäli lehti haluttiin julkaista normaaleja kustannus- ja levitysreittejä pitkin. Sarjakuva-alan itsensensuurijärjestelmä heijasti laajemminkin Yhdysvalloissa toisen maailmansodan jälkeen vallinnutta konsensus- ja sensuurimielialaa. Yhtenäiskulttuurin kääntöpuolella oli kuitenkin käynnissä myös voimakas yhteiskunnallinen ja kulttuurinen murrostila, jossa kyti kapinan siemen. Toisesta maailmansodasta lähtien kiihtynyt kaupungistuminen, teollinen ja teknologinen kehitys sekä tiedonvälityksen nopeutuminen mullistivat niin käytännön elinolosuhteita kuin mentaliteetteja ja maailmankuviakin. Sodanjälkeinen sukupolvi eli monessa suhteessa erilaisessa maailmassa kuin vanhempansa. Ero korosti nuorison määrän räjähdysmäinen kasvu, joka johti eriytyneen nuorisoluokan ja -kulttuurin syntyyn. Urbanisoituneen nuorison silmissä vanhemman sukupolven turvallinen elämämpiiri alkoi vaikuttaa pysähtyneeltä, passiiviselta, mekaaniselta ja henkisesti tyhjältä. Ensimmäiset kapinan merkit näkyivät 50-luvun rock-kulttuurissa ja beat-liikkeessä, joiden kautta uudelleen itsetietoisuuteen herännyt nuoriso ilmaisi omia, vanhempiensa arvomaailmasta poik-

©Trina Robbins

Trina Robbinsin myyttisiä naishahmoja.

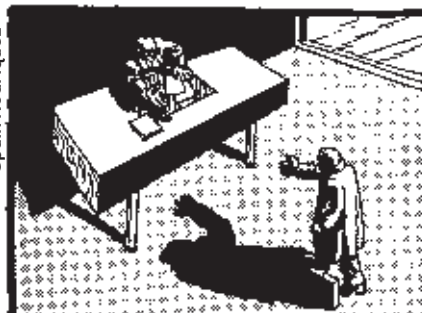
keavia tuntojaan. 1960-luvulle tultaessa kapinahenki ei enää pysynyt pinnan alla, vaan sukupolvien välinen kuilu oli kasvanut selväksi: ”Älä luota yli 30-vuotiaisiin!”

Beatnikeista hippiliikkeeseen

Kapinan lopullisena laukaisijana toimi Yhdysvaltain sitoutuminen Vietnamin sotaan, jossa kulminoituivat sekä kylmän sodan uhkakuvat että nuorison kyyttömyys vai-

kuttaa itseään koskeviin asioihin. Nuoria lähetettiin sotaan toiselle puolelle maailmaa usein jo ennen kuin he olivat oikeutettuja äänestämään sen puolesta tai sitä vastaan. Sota muutti nuorisokapinan yhteiskuntatietoisemmaksi ja sukupolvien välinen kriisi kärjistyi laajamittaiseksi vallankumousliikehdinnäksi. Protestin yhteiseksi nimitäjäksi nousi ns. uusvasemmistolaisuus, joka ajoi periaatteessa kaikkien yhteiskunnallisesta vallankäytöstä syrjäytyneiksi katsottujen ryhmien asiaa. Samalla kapinoitiin laajemminkin materialistisena, militaristisena, alistavana ja korruptoituneena nähtyä ympäröivää yhteiskuntaa vastaan. Sarjakuvamaailmassa läpimurtonsa uusi, radikaali sarjakuvalehdistö koki vuonna 1967 Robert Crumbin Zap Comix-lehden myötä. Underground-sarjakuvat kytkeytyivät monella tasolla ympärillään kuohuneeseen vastakulttuuriseen liikehdintään. Ne kehittyivät yhtä aikaa vastakulttuurin nousun kanssa vuosikymmenen alkupuolella, kokivat läpimurtonsa kapinan täydessä kukoistuksessa ja lopulta myös laantuivat yhdessä sen kanssa 70-luvulle tultaessa. U-sarjakuvat levisivät vastakulttuuriselle yleisölle nuorisokapinan keskuspaikoissa, varsinkin San Franciscon alueella, vastakulttuurin ytimessä. Niitä julkaistiin omissa, riippumattomissa pienkustantamoissaan ja levitettiin pääasiallisesti hippihenkisten head shopien kautta. Kaikkiaan u-sarjakuvien julkaiseminen oli vilkasta mutta taloudellisessa mielessä vaatimatonta pienkustannustoimintaa, jonka kukoistuskautta sijoituu 1960- ja 70-lukujen taitteeseen. Huipussaan kustannustoiminta oli vuonna 1972, jolloin julkaistiin yli kaksisataa u-sarjakuvaa, mikä tarkoittaa

©Spain Rodriguez

IS A CRIMINAL AN ELECTED OFFICIAL WHO GRANTS FAVORS, AT THE PEOPLES EXPENSE, IN RETURN FOR A SIZABLE CAMPAIGN CONTRIBUTION? NO HE IS NOT A CRIMINAL, HE IS A PUBLIC SERVANT.

IS A CRIMINAL A SOLDIER WHO TORTURES AND BUTCHERS CIVILIANS IN WAR, NO HE IS NOT A CRIMINAL, HE IS A WAR HERO.

IS A CRIMINAL AN INDUSTRIALIST WHO POURS TONS OF DISEASE BREEDING FILTH INTO THE ATMOSPHERE POLLUTING THE LUNGS OF EVERYONE FOR THE SHORT SIGHTED SAKE OF HIS MISERLY PROFIT? NO HE IS NOT A CRIMINAL, HE'S A PILLAR OF SOCIETY.

TWO "JOINTS" NO IF YOU ARE ANY OF THESE THINGS YOU ARE NOT A CRIMINAL, IF, HOWEVER, YOU CHOOSE TO "POLLUTE" YOUR OWN LUNGS WITH A HARMLESS WEED, THEN YOU ARE A CRIMINAL.

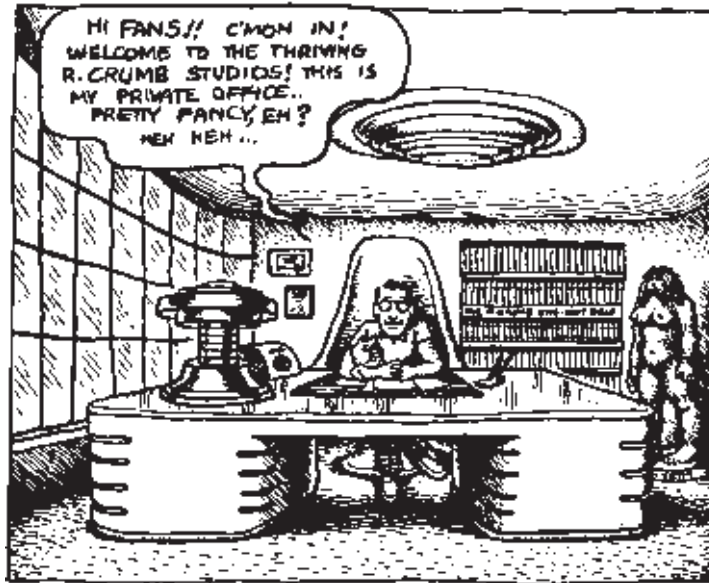
Spain kysyy, kuka lopulta on rikollinen.

peräti neljänestä kaikista tutkimusjankohdan underground-sarjakuvalehdistä.

Ulkopuolisen asemansa ja vastakulttuurisen tekijä- ja yleisörakenteensa ohella underground-sarjakuvat liittyivät 60-luvun kapinaan ennen kaikkea radikaalien aiheidensa ja ilmaisutapojensa puolesta. Niiden voidaan nähdä sulattaneen itseensä eri vastakulttuuriliikkeiden perimmäiset protestinaiveet. Ne kritisoiivat kokonaisvaltaisesti oman aikansa yhteiskuntaa ja arvo-maailmaa, toivat esiin vahvan henkilökohtaisen vapaudenvaatimuksen ja rikkoivat käytännössä kaikki hallitsevat arvot, normit ja tabut. U-sarjakuvat protestoivat voimakkaasti sotaa vastaan sekä loivat kauhukuvia modernin teollisuuden ja teknologian mukanaan tuomasta eko- tai ydin-katastrofin uhasta. Ne nostivat esiin vastakulttuurin keskeiset ideat ja ilmentymät hippiliikkeestä uusvasemmistolaisiin, ekologisesta liikkeestä feministeihin ja aseellisiin ääriryhmiin. Huumekulttuurin, psykedelian, mystismin ja vapaan seksin kaltaiset vastakulttuurin keskeiset ilmentymät nousivat niissä vahvasti esiin. Kaikesa radikaalisuudessaankin underground-sarjakuvat säilyttivät sekä riippumattomuutensa että kriittisyytensä myös itseään ympäröineisiin vastakulttuuriliikkeisiin nähden. Underground-sarjakuvien protestiluonne perustui huumoriin, satiiriin ja parodiaan, eivätkä ne olleet poliittisesti tai ideologisesti sitoutuneita tai ohjelmallisia. Ne eivät julistaneet ideologioita vaan osoittivat ongelmia ja herättivät kysymyksiä. Sarjakuvantekijät vaativat yhteiskunnallista muutosta mutta poliittisen propagandan sijasta he uskoivat ennen kaikkea naurun voimaan kaataa hallitsevat ideologiat jalustaltaan. Ihmisten oman tietoisuuden heräämistä ja henkilökohtaisten ratkaisujen tekemistä painotettiin. Vasta tajunnan muurien murruttua murtuisivat myös Systemin muurit. Sitoutumattomuudestaan ja satiirisesta, epäideologisesta luonteestaan johtuen underground-sarjakuvissa kiteytyivät paitsi vastakulttuurin keskeiset ideat ja ilmiöt, myös sen suurimmat ongelmat, jotka nousivat pintaan juuri u-sarjakuvien läpimurron aikoihin.

Vaihtoehdosta massamuodiksi

Vastakulttuuriseen toimintaan kohdistetut ratsiat, pidätykset, vankeustuomiot ja poliisiväkivalta levittivät rakkauden sukupolven keskuuteen uudenlaista pelon, kynnyksen ja aggressiivisen vihamielisyyden ilmapiiriä, mikä kärjistyneimmillään johti aseellisten ääriryhmien nousuun. Kaupallistumiskehityksen puolestaan nähtiin kyseenalaistavan koko vastakulttuurin kapinaluonnetta, varsinkin sen kulutusyh-

Crumb tekee pilaa amerikkalaisesta menestyksestä.

teiskunnan vastaista protestia. Ajan kuluessa pinnalle nousivat yhä selvemmin myös estottoman huumekulttuurin varjopuolet. Ongelmien ja turhautumien kasvaessa vastakulttuuri alkoi menettää optimistista maailmanparantajan uskoaan ja jakaantua keskenään eripuraisiin ryhmittymiin. Pääsuuntauksena oli asenteiden jyrkkeminen ja yleishumaanin protestin politisoituminen. Samaan aikaan kapinallinen nuorisoliike oli jo aikuistumassa, avioitumassa ja siirtymässä työelämään. Vastuulliseen aikuisikään siirtymisen mukanaan tuomia muutoksia korosti entisestään 70-luvulla puhjennut talouskriisi, joka pakotti maailmansodan jälkeisessä kukoistuksessa kasvaneen sukupolven kiinnittämään uudella tapaa huomiota arkipäivän realiteetteihin maailmaasyleilevien ideaalien sijasta.

Nuorisokapinan muututtua muoti-ilmiöksi sekä talouskriisin, Watergate-skandaalin ja Vietnamin sodan tappion jälkeisissä pettymyksen tunnelmissa hallitsevaa järjestelmää alettiin kyseenalaistaa laajemminkin amerikkalaisväestön keskuudessa. Vastakulttuuri alkoi menettää radikaalia ominaisluonnettaan ja ajan kuluessa monet 60-luvun radikaaleista alkoivat itsekkin liukua perinteisemmän politiikanteon pariin. Näiden vastakulttuurin sisäisten ja ulkoisten muutospaineiden seurauksena kapinan elinvoima alkoi tyrehtyä 70-luvun kuluessa.

Vietnamin sodan päättyttyä vastakulttuuri menetti viimeisenkin koossapitävän voimansa. Sarjakuvat vastasivat tilanteeseen kaksiteräisellä kritiikillä. Toisaalta ne romuttivat hallitsevan yhteiskunnan arvot ja instituutiot, toisaalta taas ruotivat yhtä lailla myös vastakulttuurin omia ongelmia. Ne satirisoiivat yhtäläisesti niin poliittisia aktivisteja palopuheineen ja pomminvirittelyineen kuin

idealistisia kukkaislapsia huumehuuruisine elämänfilosofioineen ja pinnallisine muoti-ilmiöineen. Vastakulttuurin hiipuminen merkitsi yhtä kaikki myös underground-sarjakuvien henkisen ja taloudellisen pohjan romahtamista. Tilannetta pahensivat entisestään sarjakuvien tuotantokustannusten nousu sekä julkaisutoimintaa koskevien sopivuussäädösten tiukentuminen vuonna 1973. Kehityskulun seurauksena u-sarjakuvien julkaisumäärä tippui nopeasti vuosien 1973 ja -74 aikana. Samalla niin u-sarjakuvien alkuperäinen tekijäkunta kuin uudemmatkin riippumattoman sarjakuvantekijät alkoivat menettää kiinnostustaan nimenomaisesti vastakulttuurisiin, tabuja rikkoviin ja hallitsevaa yhteiskuntaa haastaviin aiheisiin. Termi underground vaihtui riippumattoma sarjakuvaa laaja-alaisemmin kuvaavaan nimitykseen vaihtoehtosarjakuva. Varsin lyhyestä kukoistuskaudestaan huolimatta underground-sarjakuvat merkitsivät käännekohtaa sarjakuvien kehityksessä. Voidaan sanoa, että niiden myötä sarjakuvalehdistö pääsi lapsenkengistään. Ne mursivat sensuurisäännösten rajoitukset, toivat sarjakuvamaailmaan uudenlaisia aiheita ja ilmaisutapoja sekä esittelivät tekijänoikeuksia ja vapauksia korostavia kustannuskäytäntöjä. Underground-sarjakuvat merkitsivät lähtö-

laukausta nykyaikaisen, monimuotoisen sarjakuvakulttuurin kehittymiselle. Tämän ilmaisunvapauden ja monipuolisuuden nousu sarjakuvalehtien sivuille voidaan nähdä heijastavan laajemminkin 60-luvun kapinan merkitystä yhtenäiskulttuurin murtumiselle ja aiempaa monimuotoisemman yhteiskunnan ja arvomaailman esiinnousulle.

